

3. Autoreferat

1. Imię i nazwisko:

Paweł Popieliński

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne – z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej:

- a) Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, 29 maja 2009 r., tytuł rozprawy doktorskiej: *Młodzież mniejszości niemieckiej na Górnym Śląsku po 1989 roku. Geneza organizacji, tożsamość narodowa, rola społeczno-polityczna*, promotor: prof. dr hab. Piotr Madajczyk, recenzenci: prof. dr hab. Andrzej Szpociński, dr hab. Ewa Nasalska.
- b) Tytuł zawodowy magistra socjologii, Instytut Socjologii Wydział Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, 14 grudnia 2001 r., tytuł pracy magisterskiej: *Niemcy w Polsce – sytuacja społeczno-kulturalna mniejszości niemieckiej w Polsce w świetle materiałów Sejmowej Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych*.

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych:

- Od 2001 roku zatrudniony w Zakładzie Studiów nad Niemcami w Instytucie Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk w Warszawie

4. Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 Ustawy:

***Mniejszość niemiecka w III Rzeczypospolitej Polskiej (1989–2019) w procesie integracji ze społeczeństwem większościowym*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2020.**

Po raz pierwszy w historii państwowości polskiej po zakończeniu II wojny światowej dopiero suwerenna III Rzeczpospolita uznała oficjalnie istnienie mniejszości niemieckiej na swoim terytorium oraz stworzyła Niemcom polskim nieskrępowaną możliwość pielęgnowania języka i tradycji narodowej. Nowa polityka narodowościowa państwa polskiego po 1989 roku opiera się na zasadzie integracji (tworzenia się nowej społeczności w wyniku scalania się grup, zgodnej koegzystencji przy zachowaniu pewnej swojej odmienności, swobodnego udziału w życiu społecznym) grup mniejszości narodowych i etnicznych, a nie na ich asymilacji ze społeczeństwem

większościowym, czyli wynarodowieniu (polonizacji). Jest to niełatwy proces, który potrzebuje porozumienia obu stron oraz demokratycznego dialogu, a przy tym należy przewycięzać różnorodne urazy wyniesione z przeszłości. Mniejszość niemiecka uzyskała stosunkowo szeroką gamę prawnych rozwiązań umożliwiających jej po latach przymusowej asymilacji w czasach komunistycznych nie tylko zachowanie i pielęgnowanie własnej tożsamości i języka, ale także rozwijanie niezbędnej w tej materii kultury i uczestnictwa w niej. W ciągu trzech dekad istnienia mniejszości niemieckiej w Polsce zdecydowana większość jej postulatów dotyczących życia społecznego, kulturowego i politycznego została zrealizowana. Mniejszość ma własne instytucje kulturalne, wydawnictwa, prasę, ma dostęp do środków masowego przekazu (radio, telewizji i Internetu), system oświaty dla mniejszości oraz własną reprezentację parlamentarną i samorządową różnego szczebla, głównie w województwie opolskim, gdzie jej reprezentanci odgrywają ważną rolę.

Na podstawie przeprowadzonych przeze mnie badań i analiz można stwierdzić, że prowadzona przez organizacje mniejszości niemieckiej działalność społeczno-kulturalna i polityczna przyczynia się do integracji członków mniejszości niemieckiej z ogółem społeczeństwa polskiego, natomiast szkolnictwo dla mniejszości niemieckiej oraz wprowadzenie podwójnych nazw miejscowości świadczy o akceptacji Polaków, która sprzyja integracji członków mniejszości niemieckiej ze społeczeństwem większościowym. Z kolei wyjazdy zarobkowe za granicę członków tej mniejszości narodowej mają znaczny wpływ na funkcjonowanie ruchu tej mniejszości oraz dezintegrację wewnątrz samego środowiska mniejszościowego.

W latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku przeprowadzano wiele badań naukowych oraz powstało wiele prac naukowych – monografii i artykułów – na temat mniejszości niemieckiej w Polsce, która jest największą mniejszością narodową. W tej dekadzie położenie mniejszości niemieckiej w Polsce, w tym w poszczególnych regionach, zostało dobrze zbadane oraz opisane. Jednak w nowym stuleciu zainteresowanie badaczy tą mniejszością zdecydowanie osłabło. W pierwszej dekadzie nowego stulecia ukazało się na świecie niewiele monografii naukowych poświęconych jedynie współczesnej sytuacji mniejszości niemieckiej w Polsce (nie chodzi tu o prace komparatystyczne). Jedna z nich została wydana w Niemczech, a dwie w Polsce. Natomiast w drugiej dekadzie powstało kilka monografii dotyczących tej problematyki w poszczególnych regionach Polski. 8 monografii zostało wydanych w Polsce, a 1 w Niemczech.

Od początku XXI wieku powstało kilkadziesiąt artykułów naukowych o mniejszości niemieckiej głównie na Górnym Śląsku, w tym kilka z nich zostało napisanych przeze mnie. Jednak należy zauważyć, że nikt wcześniej nie przeprowadził ogólnopolskiego badania naukowego mniejszości niemieckiej w różnych częściach naszego kraju oraz nie wydał monografii poświęconej życiu społeczno-kulturalnemu i politycznemu mniejszości niemieckiej w całej Polsce, nie tylko na

Górnym Śląsku, gdzie żyją największe i najliczniejsze skupiska tej grupy, ale także w innych częściach kraju, gdzie stanowi ona nieliczną i rozproszoną społeczność. Prowadząc badanie oraz pisząc niniejszą książkę starałem się uchwycić uwarunkowania i dynamikę zachodzących procesów na przestrzeni trzech dziesięcioleci oficjalnego istnienia mniejszości niemieckiej w III RP, przede wszystkim zmiany funkcjonowania organizacji mniejszości niemieckiej i aktywności ich członków w różnych częściach kraju, oraz ukazać głównie te najnowsze zjawiska i wydarzenia z ostatnich dwóch dekad, które do tej pory nie były analizowane i opisywane. W moim zamierzeniu praca ma wypełnić lukę w naukach społecznych (przede wszystkim w naukach o polityce i administracji), dotyczącą badań nad mniejszością niemiecką w całej Polsce z uwzględnieniem specyfiki tej społeczności żyjącej w diasporze.

Prezentowana monografia jest zwieńczeniem prawie dwudziestoletnich moich zainteresowań badawczych ruchem mniejszości niemieckiej w Polsce i zachodzących w środowisku tej mniejszości narodowej procesów społecznych i politycznych od 1989 roku. Monografia jest poświęcona analizie położenia Niemców w Polsce w III RP w ujęciu politologicznym. Przedmiotem pracy jest ukazanie współczesnej mniejszości niemieckiej, jej życia społeczno-kulturalnego i politycznego, jej problemów i sukcesów oraz najważniejszych przekształceń, które mają wpływ na proces integracji członków mniejszości niemieckiej ze społeczeństwem większościowym nie tylko na Górnym Śląsku, ale także w innych regionach kraju w ciągu trzech dekad oficjalnego istnienia mniejszości niemieckiej w III RP. Zasadniczym celem, który postawiłem sobie jako politolog, było wskazanie i zaprezentowanie czytelnikowi uwarunkowań i dynamiki ruchu mniejszości niemieckiej oraz wspomnianego procesu integracji, przy jednoczesnym ukazywaniu ich kontekstu politycznego, społecznego i kulturowego. Oczywiście bez odwoływania się do wydarzeń mających swoją genezę w przeszłości politologowi byłoby trudno wyjaśnić, jakie zjawiska i czynniki oraz dlaczego właśnie one mają wpływ na ewolucję zachodzących procesów politycznych i społecznych w ciągu opisywanego okresu. Z tego względu na potrzeby analiz zjawisk i procesów niezbędne było przybliżenie ich historycznych uwarunkowań. Na marginesie dodam, że w monografii stosuje termin *Górny Śląsk* w rozumieniu historycznego terenu Górnego Śląska, który dzisiaj znajduje się w dużej mierze w granicach województwa śląskiego oraz województwa opolskiego. Dodam, że to właśnie w średniowieczu Opole było stolicą Górnego Śląska.

W książce podejmuję różne wątki i analizuję różnorodne aspekty funkcjonowania tej grupy w społeczeństwie polskim, od końca 1989 roku aż do pierwszych miesięcy 2019 roku. Cezurą początkową monografii jest podpisanie 14 listopada 1989 roku przez premiera RP Tadeusza Mazowieckiego oraz kanclerza RFN Helmuta Kohla wspólnego oświadczenia, które umożliwiło odrodzenie się i rozwój mniejszości niemieckiej w Polsce (Oświadczenie dotyczyło najważniejszych

dziedzin stosunków polsko-niemieckich, współpracy między obu państwami na wielu płaszczyznach). Wydarzenie to jest momentem kluczowym dla tej mniejszości narodowej oraz moim punktem wyjścia badań i analiz. Cezurą kończącą jest początek 2019, czyli rok jubileuszowy – trzydziestolecia oficjalnego istnienia mniejszości niemieckiej w demokratycznej Polsce, a dokładnie mówiąc okres poprzedzający wydarzenia rocznicowe i związane z tym refleksje.

Zastosowana metoda badawcza dla nauk o polityce musi być odpowiednio dobrana do postawionego problemu badawczego oraz postawionych hipotez. Musi ona być zaimplementowana w sposób celowy, systematyczny oraz zaplanowany. W mojej pracy wykorzystałem wiele metod właściwych dla nauk o polityce:

- Metoda jakościowa (metoda wywiadu) – umożliwia zbadanie specyfiki określonej zbiorowości, pozwala na ustalenie i rozpoznanie zjawisk społecznych i politycznych oraz inspirują do wyjaśniania związków przyczynowych między nimi. W związku z tym przeprowadziłem pogłębione wywiady jakościowe (więcej o tym poniżej);
- Analiza instytucjonalno-prawna – dzięki niej przeanalizowałem akty prawne dotyczące funkcjonowania mniejszości niemieckiej w Polsce przede wszystkim Ustawę o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, a także reguły, procedury funkcjonowania i kompetencje poszczególnych polskich i niemieckich instytucji i organów odpowiedzialnych za realizację polityki wobec mniejszości niemieckiej w Polsce;
- Analiza czynnikowa – Polega ona na identyfikacji, klasyfikacji, hierarchizacji i analizie poszczególnych czynników w określony sposób kształtujących w przypadku mojej książki politykę narodowościową państwa polskiego w III RP oraz uwarunkowań funkcjonowania politycznego oraz społeczno-kulturalnego mniejszości niemieckiej w całej Polsce;
- Krytyczna analiza źródeł zebranych podczas kwerend w kilku bibliotekach w Polsce oraz w Niemczech oraz uzyskanych materiałów i dokumentów od państwowych i niepaństwowych instytucji wspierających działalność mniejszości niemieckiej, a także organizacji mniejszości niemieckiej w różnych częściach Polski;
- Behawioralna – dzięki tej metodzie mogłem zapoznać się bezpośrednio (w ciągu wieloletniej obserwacji jawnej i ukrytej) i przeanalizować dokładniej zachodzące zjawiska polityczne na podstawie obserwacji zachowań jednostek ludzkich i złożonych z tych jednostek grup ludzi czyli organizacji czy instytucji. Celem tej metody jest zrozumienie zachowania politycznego, poprzez różnego rodzaju działania jednostek, które mają wpływ na poszczególne polityczne zbiorowości;

- Statystyczna – opracowałem dane pozyskane z instytucji państwowych i niepaństwowych (dokumenty, sprawozdania, raporty itp.) oraz organizacji mniejszości niemieckiej (materiały i dokumenty archiwalne) i od byłego duszpasterza mniejszości niemieckiej (materiały oraz periodyki duszpasterstwa mniejszości niemieckiej). Efektem tego są przede wszystkim stworzenie kilkudziesięciu tabel oraz wykresów statystycznych (opracowania własne);
- Progностyczna – polega na wnioskowaniu opartym na przeszłości i teraźniejszości, które ma ostrzegać przed konsekwencjami w przyszłości a zarazem jak być powinno i jak to osiągnąć. Metoda ta może mieć wpływ na przyszłe koncepcje i podejmowanie decyzji. Metodę tą zastosowałem w podsumowaniach rozdziałów (podrozdziałów) oraz w zakończeniu książki – w podsumowaniu i prognozie dla mniejszości niemieckiej w kraju jako końcowe wnioski oraz przewidywania, jak w niedalekiej przyszłości może wyglądać mniejszość niemiecka i co powinni zrobić jej przywódcy, aby ruch tej mniejszości narodowej nie zaniknął i nie przeszedł do historii.

Podstawą mojego badania empirycznego w ujęciu politologicznym w niniejszej książce jest metoda jakościowa (metoda wywiadu), dzięki zastosowaniu której można było znacznie pogłębić wiedzę w kwestiach dotyczących mniejszości niemieckiej w Polsce, lepiej zrozumieć analizowane zagadnienia, dotrzeć do opinii i motywacji konkretnych respondentów, poznać sposób postrzegania przez nich konkretnych spraw. W naukach o polityce korzysta się z danych zebranych przez różnych badaczy lub instytucje. Dzięki źródłom wtórnym (dane statystyczne lub materiały i dokumenty archiwalne, w tym periodyki, prasa codzienna itp.) mogłem lepiej zrozumieć kontekst polityczny i historyczny opisywanej rzeczywistości. Analizując dane zebrane w różnym okresie i dotyczące danej lub podobnej problematyki, mogłem opisać i wyjaśnić zachodzące zmiany oraz sporządzić własne tabele i wykresy statystyczne.

Dla potrzeb niniejszej monografii przeprowadziłem indywidualne wywiady pogłębione (In-Depth Interview – IDI) z przedstawicielami mniejszości niemieckiej w różnych częściach Polski w latach 2014–2015 w ramach własnego projektu zakładowego pt.: *Sukcesy, problemy oraz porażki pierwszego ćwierćwiecza istnienia mniejszości niemieckiej w III Rzeczypospolitej Polskiej*. Przeprowadziłem 18 tego rodzaju wywiadów, które zawierały kilkadziesiąt ustrukturyzowanych pytań dotyczących problematyki z różnych dziedzin życia społecznego, kulturowego i politycznego mniejszości na przestrzeni wspomnianego ćwierćwiecza. Dobór próby miał charakter celowy. Badaniem zostali objęci przedstawiciele mniejszości niemieckiej – ważne i znaczące osoby pełniące istotne funkcje w mniejszości niemieckiej (przewodniczący i osoby piastujące inne stanowiska w

zarządach w organizacjach lokalnych, wojewódzkich oraz dachowej – współcześnie lub w ubiegłych latach), oraz dodatkowo eksperci – trzy osoby zajmujące się sprawami tej mniejszości (tj. szkolnictwem, mediami), a także przewodniczący śląskiej organizacji regionalnej, co pozwoliło mi uzyskać wiele szczegółowych informacji dotyczących funkcjonowania życia mniejszości niemieckiej. Respondenci w większości pochodzili z historycznego Górnego Śląska – dziewięciu z tego terenu (w tym dwóch ekspertów), sześciu z Warmii i Mazur (w tym jeden ekspert), dwóch z Pomorza, jeden z Ziemi Lubuskiej. Nie udało mi się przeprowadzić wywiadów z przedstawicielami mniejszości niemieckiej z pozostałych regionów Polski, gdzie istnieją zazwyczaj nieliczne jej organizacje (w sensie liczebności funkcjonujących organizacji, a przy tym zwykle mające niewielką liczbę członków, żyjących w rozproszeniu). Najczęstszym powodem było nieodpowiadanie przedstawicieli mniejszości z tych regionów na moją prośbę o udział w badaniu. Dzięki przeprowadzonym pogłębionym wywiadam indywidualnym udało mi się poznać niezależne opinie rozmówców, ich postawy oraz uchwycić regionalną specyfikę społeczną i polityczną mniejszości niemieckiej. Dodam, że standardowo jeden wywiad tego rodzaju z reguły trwa ponad 1 godzinę (ok. 1–1,5 godziny). Ja przeprowadzałem wywiady zwykle ponad półtoragodzinne (najdłuższy trwał 2,5 godziny).

Na potrzeby napisania niniejszej monografii poza przeprowadzonymi indywidualnymi wywiadami pogłębionymi osobiście zebrałem opracowania podczas kwerend w kilku bibliotekach w Polsce oraz w Niemczech – w Staatsbibliothek zu Berlin, Bibliotece Narodowej w Warszawie oraz Centralnej Bibliotece Polsko-Niemieckiej im. Josepha von Eichendorffa w Opolu; a także uzyskałem materiały i dokumenty od instytucji wspierających działalność mniejszości niemieckiej (z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji oraz Urzędu Wojewódzkiego w Opolu i Domu Współpracy Polsko-Niemieckiej) oraz organizacji tej mniejszości narodowej w różnych częściach Polski. Ponadto przez wiele lat monitorowałem strony internetowe oraz przeprowadziłem szereg rozmów, konsultacji, korespondowałem z osobami wywodzącymi się ze środowiska mniejszości niemieckiej, w tym z byłym duszpasterzem mniejszości niemieckiej. Istotnym dla mnie uzupełnieniem materiału badawczego była analiza prasy nie tylko tej ogólnopolskiej, ale w szczególności regionalnej i lokalnej, polskiej oraz mniejszości niemieckiej z różnych części naszego kraju.

Sprawdzenie zawartej w niniejszej pracy hipotezy o postępującej integracji mniejszości niemieckiej w Polsce w aspekcie politycznym i społeczno-kulturalnym, wymagało sformułowania pytań badawczych, na które chciałem odpowiedzieć. Wpierw jednak postawiłem kluczowe pytanie, czy i jak zachodzi proces integracji mniejszości niemieckiej ze społeczeństwem większościowym? Co na niego wpływa? A następnie, aby na nie odpowiedzieć, zadaję szereg szczególnie istotnych

pytań dodatkowych. Do najważniejszych z nich należą: Jaką odgrywa rolę mniejszość niemiecka w Polsce w stosunkach polsko-niemieckich (dawniej i dziś)? Jak wygląda polityka państwa polskiego oraz niemieckiego wobec mniejszości niemieckiej w Polsce? W jaki sposób polskie i niemieckie instytucje (państwowe i niepaństwowe) wspierają mniejszość niemiecką w Polsce? Jak wygląda działalność społeczno-kulturalna oraz polityczna mniejszości niemieckiej? Jak ona wpływa na wyżej wspomnianą integrację? Jaki jest stosunek społeczeństwa większościowego do mniejszości niemieckiej? Jak zmienia się on w czasie i czym jest uwarunkowany? Jak ewoluuje ruch mniejszości niemieckiej od 1989 roku? Jakie czynniki powodują zmiany w środowisku tej mniejszości? Dlaczego zmienia się liczebność mniejszości niemieckiej? Czy ruch śląski i idee śląskich organizacji mają wpływ na tę liczebność? Co wyznacza tożsamość członków mniejszości niemieckiej? Czy znajomość języka niemieckiego oraz religia mają wpływ na tożsamość tej grupy mniejszościowej? Jak funkcjonuje i z jakimi problemami boryka się szkolnictwo dla dzieci i młodzieży mniejszości niemieckiej? Dlaczego zostało wprowadzone podwójne (polsko-niemieckie) nazewnictwo miejscowości oraz język pomocniczy w urzędach? Jak wpływa na integrację tej mniejszości narodowej z polskim otoczeniem? Jak można prognozować przyszłość mniejszości niemieckiej? Jak będą zmieniać się organizacje mniejszości niemieckiej? Odpowiedzi na te i inne pytania znajdują się w poszczególnych rozdziałach i zawartych w nich podrozdziałach.

Monografia składa się z sześciu części, a każda z nich z co najmniej kilku tematycznych podrozdziałów. Zawiera także wprowadzenie, zakończenie, tj. podsumowanie i prognozę, oraz bibliografię i aneksy. Pierwszy rozdział dotyczy polityki państwa polskiego i niemieckiego wobec mniejszości niemieckiej. W pierwszym podrozdziale została przedstawiona kwestia mniejszości niemieckiej w Polsce w stosunkach polsko-niemieckich od czasów powojennych do współczesnych. Wpierw dla zobrazowania czytelnikowi poruszanej w książce problematyki ukazałem syntetycznie kwestie dotyczące aktualnej sytuacji mniejszości niemieckiej w Polsce na tle skomplikowanych powojennych stosunków polsko-niemieckich do przełomu społeczno-politycznego w 1989 roku oraz, jaką rolę na ich tle odgrywała ta mniejszość. Jak sprawa mniejszości wpływała na te stosunki oraz jak się to zmieniało zależnie od okoliczności i wydarzeń. W części dotyczącej bieżącej polityki skupiłem się na trzech głównych okresach, tj. na bilateralnych umowach polsko-niemieckich, okresie przed i poakcesyjnym Polski do Unii Europejskiej oraz na obradach polsko-niemieckiego Okrągłego Stołu. W dwóch następnych podrozdziałach zaprezentowałem polskie oraz niemieckie instytucje i organy odpowiedzialne za realizację polityki wobec mniejszości niemieckiej w Polsce oraz zakres ich działań, w tym instytucjonalną specyfikę państwa niemieckiego wobec mniejszości niemieckiej.

W rozdziale drugim przedstawiłem charakterystykę społeczno-demograficzną mniejszości niemieckiej w Polsce. W pierwszym podrozdziale ukazałem problematykę związaną z liczebnością

mniejszości niemieckiej w kontekście zagadnień tożsamości, w tym najważniejsze czynniki wpływające w różnych okresach na stan liczebny tej mniejszości narodowej. Szczególną uwagę poświęciłem kwestii śląskiej – identyfikacji śląskiej i jej konsekwencjom dla ruchu mniejszości niemieckiej. W podrozdziale drugim, w kontekście funkcjonowania mniejszości i jej integracji, została przedstawiona problematyka zagranicznych migracji zarobkowych mniejszości niemieckiej przed i po akcesji Polski do Unii Europejskiej oraz ich konsekwencje. Ukazałem genezę migracji członków mniejszości niemieckiej, skalę zjawiska wyjazdów zarobkowych, problemy społeczne (w tym dezintegrację społeczną) oraz korzyści wynikające z wyjazdów zarobkowych. Oddzielną uwagę poświęciłem pozycji mniejszości niemieckiej w odniesieniu do wyjazdów przed i po 2004 roku i zjawisku powrotów oraz głównym różnicom wyjazdów zarobkowych osób z mniejszości niemieckiej na tle wyjazdów ludności polskiej przed i po 2004 roku.

Trzecią część tego rozdziału poświęciłem istotnym kwestiom tożsamościowym. Na początku pokrótce przedstawiłem teoretyczne wprowadzenie do tej problematyki, kwestie tożsamości, etniczności i narodowości członków mniejszości niemieckiej w Polsce i pokrewne im terminy (asymilacja, integracja itd.), a następnie szczegółowo przeanalizowałem najważniejsze czynniki wpływające na poczucie tożsamości członków tej mniejszości narodowej w latach dziewięćdziesiątych XX wieku oraz w ostatnich dwóch dekadach.

W ostatnim podrozdziale tej części książki omówiłem zagadnienia religii i znajomości języka niemieckiego w kontekście podtrzymywania i rozwijania poczucia tożsamości niemieckiej. Ukazałem w nim wpływ znajomości języka niemieckiego oraz odprawianie nabożeństw, tzw. niemieckie msze w tym języku na tożsamość członków mniejszości niemieckiej. Przybliżyłem przy tym kompleksowo specyfikę wiernych katolickich (w diecezji opolskiej oraz w innych diecezjach) i ewangelickich (w całej Polsce) i rolę ich duszpasterstw.

Rozdział trzeci przedstawia działalność społeczno-kulturalną i polityczną mniejszości niemieckiej w Polsce. Ukazałem w nim instytucjonalne początki ruchu mniejszości oraz kolejne etapy funkcjonowania organizacji mniejszości niemieckiej i ich członków. Dogłębnie przeanalizowałem proces instytucjonalizacji organizacji mniejszości niemieckiej zachodzący w omawianych w książce latach 1989–2019. Przy tym wyróżniłem i omówiłem trzy fazy instytucjonalizacji mniejszości niemieckiej w Polsce.

Środki masowego przekazu mniejszości niemieckiej, możliwość dostępu do nich, wyjaśnienie ich celów oraz roli, jaką odgrywają dla środowiska mniejszości niemieckiej i w procesie integracji są przedmiotem rozważań w kolejnym podrozdziale.

Następnie przedstawiłem najważniejsze polskie i niemieckie niepaństwowe instytucje oraz podejmowane przez nie przedsięwzięcia, które wspierają lub w przeszłości wspierały działalność

mniejszości niemieckiej w Polsce (jej organizacji i członków) oraz sposoby niesienia im pomocy. Wsparcie ze strony tych niepaństwowych instytucji jest bardzo ważne dla funkcjonowania i integracji tej mniejszości narodowej zarówno współcześnie, jak i w przyszłości.

Zwieńczeniem trzeciego rozdziału jest przedstawienie problematyki działalności politycznej mniejszości niemieckiej, która ma wpływ na jej wizerunek oraz przyczynia się do integracji członków mniejszości niemieckiej ze społeczeństwem większościowym. Skoncentrowałem się głównie na udziale mniejszości niemieckiej w wyborach parlamentarnych i samorządowych.

Rozdział czwarty w całości dotyczy problematyki szkolnictwa dla dzieci i młodzieży mniejszości niemieckiej. Szkolnictwo to jest jednym z symboli akceptacji społeczeństwa większościowego oraz elementem integracji członków mniejszości niemieckiej z tym społeczeństwem. W poszczególnych podrozdziałach przybliżyłem i zanalizowałem uwarunkowania prawne funkcjonowania tego typu szkolnictwa, początki jego organizowania, stan liczebny szkolnictwa, stan nauczania języka niemieckiego oraz niektóre oddolne działania i inicjatywy na rzecz jego nauczania. Zwróciłem szczególną uwagę na dwujęzyczną formę nauczania – w języku polskim i niemieckim (dwujęzyczność), Kursy Sobotnie, próby tworzenia szkoły mniejszościowej oraz przyszłość tego szkolnictwa.

Piąty rozdział dotyczący praw językowych osób należących do mniejszości niemieckiej został przeze mnie ukazany w aspekcie uregulowań prawnych w *Ustawie o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* oraz integracji tych osób z polskim otoczeniem na przykładzie zmian dotyczących pisowni imion i nazwisk, wprowadzania tablic z dodatkowymi nazwami miejscowości w języku niemieckim i języka pomocniczego w urzędach, jak również ich społeczne postrzeganie. Po krótkim wprowadzeniu omawiającym wspomnianą ustawę, w pierwszym podrozdziale przedstawiłem specyfikę zmiany pisowni imion i nazwisk po 1989 roku. W drugim podrozdziale ukazałem obszernie meandry wprowadzania podwójnego (polsko-niemieckiego) nazewnictwa miejscowości oraz języka pomocniczego (języka niemieckiego). Zjawisko to jest – podobnie jak w przypadku zmiany pisowni imion i nazwisk oraz szkolnictwa dla dzieci i młodzieży mniejszości niemieckiej – jednym z symboli akceptacji społeczeństwa większościowego oraz elementem integracji członków tej mniejszości narodowej ze społeczeństwem polskim. W tej części przedstawiłem uregulowania prawne w ustawie o mniejszościach narodowych i etnicznych dotyczące nazw topograficznych oraz języka pomocniczego (oraz próbę zmian w tej sprawie), oraz jak wyglądał proces wprowadzania podwójnego nazewnictwa i języka pomocniczego z punktu widzenia administracji oraz społeczeństwa, w tym jakie znaczenie ma to dla członków mniejszości niemieckiej, a także jakie towarzyszyły temu obawy społeczne i jakie odnotowano przejawy nietolerancji wobec podwójnych tablic nazw miejscowości.

W szóstym rozdziale wieloaspektowo przeanalizowałem i opisałem problematykę procesu postrzegania Niemców i mniejszości niemieckiej przez społeczeństwo większościowe oraz zmiany stosunku tego społeczeństwa wobec tej grupy w czasach minionych oraz współczesnych, a w szczególności w ostatnich trzech dekadach. W pierwszym podrozdziale ukazałem, jak wygląda wśród Polaków poziom akceptacji innych narodów i mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce w ostatnich kilkudziesięciu latach, w tym szczególnie Niemców. W kolejnym podrozdziale syntetycznie wyjaśniłem czym są, skąd się biorą i jak wpływają stereotypy i uprzedzenia na postrzeganie Niemców. W trzecim podrozdziale została przedstawiona ewolucja stereotypów i uprzedzeń towarzyszące postrzeganiu Niemców, w szczególności polityczne i społeczne uwarunkowania stosunku Polaków do Niemców (i tych z Niemiec i tych którzy żyją od pokoleń w Polsce). W ostatnim podrozdziale zaprezentowałem także, jak w ostatnich trzech dekadach zmieniało się postrzeganie społeczności mniejszości niemieckiej oraz jak pewne wydarzenia i fakty wpływały na to, a tym samym na proces integracji tej grupy mniejszościowej ze społeczeństwem większościowym.

Książkę zamyka podsumowanie i prognoza dla mniejszości niemieckiej w kraju – końcowe wnioski oraz przewidywania, jak w niedalekiej przyszłości może wyglądać mniejszość niemiecka i co powinni zrobić jej przywódcy, aby ruch tej mniejszości narodowej nie zaniknął i nie przeszedł do historii.

Przeprowadzone przeze mnie analizy i wyniki badań wskazują, że aktywność mniejszości niemieckiej w pierwszej dekadzie III RP charakteryzowała się przede wszystkim udaną samoorganizacją (tworzeniem i rozwojem struktur organizacji), zaistnieniem na scenie politycznej (wybory parlamentarne i samorządowe), uzyskaniem (potwierdzeniem) obywatelstwa niemieckiego przez zdecydowaną większość członków mniejszości niemieckiej (co wydatnie przyczyniło się do zatrzymania fali wyjazdów na stałe do RFN), postulowaniem wprowadzenia w życie ustawowych uregulowań w wielu kwestiach dotyczących lepszego działania i funkcjonowania mniejszości niemieckiej w Polsce. Okres ten nie był wolny od sporów ze społeczeństwem większościowym na tle pamięci historycznej oraz historycznych uprzedzeń – przez co środowisko mniejszościowe wykazywało się większą homogenizacją.

W drugiej dekadzie III RP mniejszość niemiecka kładła szczególny nacisk na edukację, nauczanie dwujęzyczne, wprowadzenie w życie *Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym*, w tym szczególnie regulacji administracyjnych odnośnie do dwujęzycznych tablic miejscowości oraz używania języka w urzędach (języka pomocniczego). Ponadto w dekadzie tej nie brakowało problemów związanych ze zmianami społecznymi i pokoleniowymi, w szczególności postrzegania własnej tożsamości (m.in. podczas NSP 2002), z

masowymi wyjazdami do pracy sezonowej za granicę, brakiem wyraźnej wymiany generacyjnej widocznym szczególnie w strukturach terenowych organizacji mniejszości.

Trzecia dekada III RP cechuje się przede wszystkim kampanią na rzecz dwujęzyczności w szkole oraz w życiu rodzinnym, problemami z liczebnością mniejszości (wyniki NSP 2011 oraz popularność ruchów śląskich) oraz obradami polsko-niemieckiego Okrągłego Stołu. We wszystkich omawianych dekadach stałym elementem były migracje czasowe oraz redefinicja ruchu mniejszości po stopniowym odchodzeniu osób z pokolenia urodzonego przed 1945 rokiem.

Na początku lat dziewięćdziesiątych zaczęły powstawać i rozwijać się organizacje i instytucje mniejszości niemieckiej. Był to okres prawdziwego rozkwitu ruchu mniejszości niemieckiej w Polsce. Osoby z niemieckimi korzeniami, głównie osoby wywodzące się z ludności rodzimej Górnego Śląska, Warmii i Mazur, Pomorza (głównie z Kaszub) zapisywały się masowo do organizacji mniejszości niemieckiej. Ujawnienie się licznej grupy osób, która zaczęła przyznawać się do swoich niemieckich przodków, języka i tradycji spowodowało wśród części polskiego społeczeństwa pewne obawy, odżyły stare uprzedzenia wobec Niemców, ruchu i członków mniejszości niemieckiej. Tym samym zaczęły uruchamiać się wśród tej grupy stare resentymenty. Ponadto mniejszość niemiecka wysuwała postulaty, które nie zawsze były dobrze odbierane przez Polaków. Pewien niepokój społeczny wśród społeczeństwa większościowego wywoływał fakt restaurowania i stawiania pomników dla żołnierzy niemieckich – członków rodzin mieszkańców miejscowości – poległych na frontach I i II wojny światowej, na których znajdowały się emblematy, użyte sformułowania oraz przedwojenne nazwy miejscowości. Wielu Polakom kojarzyły się one skrajnie negatywnie, co było uwarunkowane złymi doświadczeniami i okrucieństwem okupacji niemieckiej w Polsce. Również zapisywanie dzieci do klas z nauczaniem języka niemieckiego jako ojczystego wywoływało wśród części społeczeństwa większościowego pewien sprzeciw i obawy. Tego rodzaju fakty, szczególnie w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia oraz w znacznie mniejszej skali w okresie późniejszym (głównie chodzi o wprowadzanie dwujęzycznych oznaczeń miejscowości), prowadziło do zamieszania we wzajemnych stosunkach Polaków z członkami mniejszości niemieckiej, zakłócania zgodnej koegzystencji. Do sporów między grupą większościową a mniejszościową dochodziło zwłaszcza na tle pamięci historycznej, uprzedzeń i zaznaczania swojej obecności na danym terenie – w poszczególnych miejscowościach czy gminach. Jednak nigdy spory nie doprowadziły do otwartego konfliktu etnicznego, jak miało to kilkakrotnie miejsce w przypadku Polaków i Romów. Ogólnie rzecz biorąc, społeczeństwo większościowe szybciej lub wolniej oswoiło się z istnieniem i funkcjonowaniem mniejszości niemieckiej w Polsce. Polacy w zasadzie przyzwyczaili się, że w Polsce żyją także osoby innej narodowości, innych tradycji i zwyczajów. Państwo polskie umożliwiło mniejszości niemieckiej uczestnictwo we wszystkich sferach życia

społecznego i politycznego. Od lat Polacy traktują Niemców w Polsce jako trwały element krajobrazu społecznego, kulturowego i politycznego.

Organizacje mniejszości niemieckiej podejmują szereg działań, które mają na celu integrację własnego środowiska oraz całej grupy mniejszościowej ze społeczeństwem większościowym. Prowadzona wieloletnia działalność społeczno-kulturalna stowarzyszeń tej mniejszości narodowej przyczynia się do lepszego poznania mniejszości, jej historii, tradycji i zwyczajów, dzięki której społeczeństwo większościowe mogło się oswoić z istnieniem mniejszości oraz przekonać się, że nie jest ona taka zła, jak ją przedstawiano np. w niektórych środkach masowego przekazu. Poprzez organizowanie wielu różnego rodzaju spotkań i imprez skierowanych do wszystkich chętnych mniejszość niemiecka chce brać udział w życiu swoich miejscowości, przełamywać negatywne stereotypy związane z ich społecznością, a tym samym pozytywnie zaistnieć w świadomości społeczności lokalnych. Działalność ta ma znaczny wpływ na wizerunek tej mniejszości w Polsce oraz na proces jej integracji z Polakami. W realizacji podejmowanych działań oraz zachowaniu i rozwoju niemieckiego języka, tożsamości, tradycji i obyczajów pomagają polskie i niemieckie instytucje (państwowe i niepaństwowe), odgrywając w tym szczególnie istotną rolę. Ważna jest tu również współpraca strony mniejszościowej z władzami wojewódzkimi i lokalnymi (samorządowymi i kościelnymi).

Wzajemne poznanie się, większa wiedza o sobie przyczynia się do coraz lepszego wzajemnego zrozumienia się i spokojnej, normalnej koegzystencji na jednym terenie. To wszystko wpływa na budowanie dobrego i spójnego społeczeństwa obywatelskiego, natomiast samym osobom z mniejszości niemieckiej ułatwia ich integrację społeczną. Do tego mniejszość niemiecka w Polsce nie stanowi od lat dziewięćdziesiątych problemu spornego w relacjach polsko-niemieckich. Od wielu więc już lat współżycie pomiędzy Niemcami w Polsce a społeczeństwem większościowym układa się pomyślnie. Przywódcy, liderzy i zwykli członkowie mniejszości niemieckiej z doświadczenia pierwszych lat istnienia ruchu tej mniejszości narodowej wiedzą, czego nie powinni robić, aby nie prowadziło to do międzygrupowych sporów i animozji. W zasadzie dziś możemy mówić o trwającym od lat coraz bardziej zaawansowanym procesie integracji mniejszości niemieckiej w Polsce ze społeczeństwem większościowym. Wszyscy respondenci – przedstawiciele mniejszości niemieckiej – pytani przeze mnie o integrację tej mniejszości narodowej z polską większością twierdzili, że mniejszość jest zintegrowana ze społeczeństwem polskim, co uważają za duży plus i sukces.

Poważnym problemem mniejszości niemieckiej od dłuższego czasu jest sprawa młodego i średniego pokolenia, które nie przejawia większej aktywności w pielęgnowaniu niemieckości. Coraz bardziej uwidacznia się kwestia umieralności najstarszego pokolenia i nieangażowania się w

kultywowanie tradycji przez pokolenia średnie i młodsze. Wszystkie organizacje mniejszości niemieckiej w całym kraju mają problemy związane ze starzeniem się grupy, jej liczebnością, spadkiem zainteresowania ruchem i aktywności członków mniejszości niemieckiej. Liczba członków maleje oraz przestają działać niektóre (zwłaszcza te mniejsze i mniej liczne) organizacje tej mniejszości narodowej. Więcej osób odchodzi naturalnie niż zapisuje się i angażuje w organizacjach. Przeważająca większość członków jest w wieku emerytalnym i to oni są najaktywniejsi w organizacjach. Brakuje w organizacjach młodych ludzi, kontynuatorów ruchu. Jeżeli już są (i to w niewielkiej liczbie, zazwyczaj są dziećmi z mieszanych narodowo małżeństw), to jest to w wielu przypadkach bierny udział ograniczony do uczestnictwa w kursie językowym, wycieczkach czy obozach wakacyjnych. Do tego po zdobyciu wykształcenia zdecydowana większość młodych ludzi, podobnie jak wielu młodych Polaków, w poszukiwaniu lepszych szans życiowych wyjeżdża zagranicę – w wielu przypadkach do Niemiec. W ten sposób zostaje przerwany międzygeneracyjny przekaz dziedzictwa regionalno-kulturowego. Warto dodać, że nawet gdy młodzi ludzie mogą pochwalić się dobrą znajomością języka niemieckiego, to zwykle nie posiadają niemieckiej tożsamości narodowej. Osób w średnim wieku (w wieku produkcyjnym, urodzonych i wychowanych w okresie PRL) jest także niewiele. Niektóre chciałyby z pewnością aktywnie uczestniczyć w życiu ruchu, ale nie mają na to czasu. Konieczność zapewnienia sobie i swojej rodzinie środków do życia wymaga od nich zaangażowania w pracy, a wolny czas woleliby spędzić na odpoczynku. Jednak wiele osób z tego pokolenia po prostu nie czuje potrzeby brania udziału w działalności mniejszości, ponieważ są przykładowo z mieszanego narodowo małżeństwa (ale niekoniecznie), nie mają przekazanej tożsamości niemieckiej i nie znają dostatecznie lub w ogóle języka niemieckiego czy też wolałyby oficjalnie nie przyznawać się do swoich korzeni z obawy, że może im to zaszkodzić np. w miejscu pracy.

Współcześnie ważnym problemem mniejszości niemieckiej jest potrzeba zaktywizowania tego środowiska, uatrakcyjnienia – zarówno w treści, jak i w formie – programów działalności jej organizacji oraz dostosowania ich do potrzeb szczególnie młodego pokolenia. Bez tego mniejszość niemiecka już w najbliższych dekadach może przestać istnieć. Jednak czy uda się zaktywizować to środowisko, gdy bardzo wiele osób pochodzi z mieszanych narodowo małżeństw (często od dwóch lub trzech generacji) i nie ma niemieckiej tożsamości? W zasadzie pokolenia te są dobrze przystosowane, zaadaptowane w polskim otoczeniu, a nawet w większym czy mniejszym stopniu zasymilowane z kulturą dominującego społeczeństwa, w którym żyją od urodzenia. Jest to bardzo widoczne w tym środowisku.

Wydaje się, że kwestia mieszanych małżeństw i asymilacja środowiska mniejszości niemieckiej zachodząca na ziemi łódzkiej, ziemi lubuskiej, w Wielkopolsce, na Dolnym Śląsku,

Pomorzu Zachodnim i Gdańskim oraz Warmii i Mazurach odcisnęła trwałe piętno i zdecydowała już o zniknięciu ruchu mniejszości niemieckiej w najbliższych dekadach z wyżej wspomnianych terenów. W przypadku historycznego Górnego Śląska (szczególnie województwa opolskiego, gdzie żyją najliczniejsze skupiska omawianej mniejszości) zjawisko asymilacji i mieszanych małżeństw wśród członków mniejszości zachodzi w mniejszym stopniu niż na pozostałych terenach. To pozwoli na zachowanie wśród tej mniejszości narodowej niemieckiej kultury i tradycji w tym regionie.

Od początku oficjalnego istnienia mniejszości niemieckiej jej organizacje biorą udział nie tylko w życiu społecznym, kulturalnym, ale także politycznym. Prowadzona przez nie działalność wpływa pozytywnie na wizerunek całej mniejszości wśród społeczeństwa większościowego i odgrywa ważną rolę w procesie jej integracji. W szczególności w województwie opolskim mniejszość niemiecka jest grupą bardzo dobrze zorganizowaną pod względem społecznym, kulturalnym i politycznym oraz w znaczący sposób wpływa na życie społeczne, kulturalne i polityczne w swoim regionie. Poza terenem województwa opolskiego ta w zasadzie nie odgrywa znaczącej roli w życiu politycznym.

Mniejszość niemiecka od długiego czasu jest reprezentowana jedynie symbolicznie w Sejmie. Istnieje obawa, że w kolejnych kadencjach może nie posiadać żadnego przedstawiciela. Jednak ta mniejszość narodowa stanowi znaczącą siłę współzrządzającą w województwie opolskim i w wielu samorządach lokalnych (głównie w tym województwie) i będzie nią w niedalekiej przyszłości, choć generalnie odnotowuje sukcesywny spadek poparcia w kolejnych wyborach, a liczba mniejszościowych samorządowców zmniejsza się. W tej części kraju (w swojej kolebce) mniejszość niemiecka dopóki będzie miała odpowiednio liczną grupę swoich wyborców, dopóty będzie miała znaczenie na lokalnej i regionalnej scenie politycznej. Wydaje się, że ważne jest, aby komitet wyborczy mniejszości pozyskiwał coraz więcej wyborców, w tym osoby ze strony społeczeństwa większościowego. Natomiast w innych częściach Polski przedstawiciele mniejszości niemieckiej powinni w większej liczbie angażować się, być aktywniejsi w życiu politycznym w swoich województwach oraz startować do wyborów z ramienia partii ogólnopolskich lub regionalnych (liczących się w danym regionie), aby mieli chociaż w małym stopniu możliwość kreowania polityki dla dobra regionu i samego coraz bardziej zmniejszającego się środowiska tej mniejszości narodowej. Jedynie niewielka liczba przedstawicieli mniejszości stara się brać udział w życiu politycznym swojego Heimatu. Poza tym przywódcy ruchu zdają sobie bardzo dobrze sprawę, że z czasem zabraknie w tych regionach wyborców (i tak w tej kwestii jest to dość bierne środowisko), a zarazem ich następców i kontynuatorów.

W nowym stuleciu dla ruchu mniejszości niemieckiej oraz jego przywódców problemem stały się śląskie organizacje regionalne (Ruch Autonomii Śląska i inne tzw. organizacje

ślązakowców) oraz ich atrakcyjność i popularność szczególnie wśród młodych członków mniejszości niemieckiej na historycznym Górnym Śląsku. Organizacje te odwołują się do tej samej grupy rodzimych mieszkańców Górnego Śląska co mniejszość niemiecka, przez co pośrednio kwestionują niemieckość Ślązaków żyjących w zachodniej części regionu (ziemia raciborska, gliwicka oraz wschodnia część województwa opolskiego). Ponadto wstąpienie do którejś z tych organizacji dla członków mniejszości niemieckiej nie jest przez nich odbierane jako zdrada niemieckości, lecz podkreślenie śląskości, którą *nota bene* lepiej czują, znają, jest im w rzeczywistości bliższa niż niemieckość czy polskość. Dla części członków mniejszości niemieckiej na Górnym Śląsku nie ma rozgraniczenia pojęcia etniczności od regionalności czy narodowości. Natomiast Ruch Autonomii Śląska czy Stowarzyszenie Osób Narodowości Śląskiej chcą nadać rangę śląskości jako odrębnej narodowości, a gwarze śląskiej (etnolektowi śląskiemu) status języka narodowego lub co najmniej języka regionalnego. I z tego powodu przywódcy mniejszości widzą realny problem z utrzymaniem niemieckiej tożsamości i przywróceniem języka niemieckiego w komunikacji społecznej (w domu, szkole i na ulicy) wśród członków ruchu tej mniejszości narodowej (dla zdecydowanej większości językiem komunikacji jest gwara śląska lub język polski). Mimo wielu podejmowanych starań ze strony organizacji mniejszości niemieckiej i jej przywódców, można przypuszczać, że w przyszłości jej szeregi zmniejszą się na korzyść śląskich organizacji, szczególnie gdyby doszło do uznania przez władze polskie Ślązaków jako mniejszości etnicznej, a gwarze nadano przynajmniej status języka regionalnego. Wydaje się, że polskie władze nie będą skłonne uznać narodowości śląskiej, a Ślązacom nie pozwolą stać się mniejszością narodową, ponieważ fakt ten uruchomiłby szereg mechanizmów prowadzących do odrębności wśród różnych społeczności, co stworzyłoby pewne niebezpieczeństwo dla jedności polskiego państwa i polskiego narodu.

W najbliższych dekadach o istnieniu mniejszości niemieckiej zadecydują przede wszystkim: atrakcyjność ruchu mniejszości niemieckiej, tożsamość narodowa tej grupy społecznej, klimat społeczno-polityczny w kraju, ewentualne uznanie Ślązaków za mniejszość etniczną lub narodową. W dłuższej perspektywie prawdopodobnie ruch mniejszości niemieckiej całkowicie nie zaniknie. Zmniejszy się on do kilkunastu niezbyt licznych, ale w miarę prężnie działających grup, które będą tworzyć nieliczną niemiecką mniejszość narodową w Polsce. Będzie to kilku- lub kilkudziesięciotysięczna grupa społeczna głównie na historycznym Górnym Śląsku, która z przekonania i mocnego osadzenia w niemieckiej kulturze będzie podtrzymywać swoją niemiecką tożsamość narodową (przez co strukturalnie jako wspólnota kulturowa będzie silna), a zarazem pozostanie mocno związana z regionem, w którym żyje od pokoleń. Głównym miernikiem wielkości ruchu tej grupy będą w przyszłości narodowe spisy powszechne ludności oraz liczba i wielkość organizacji tej mniejszości narodowej, natomiast wskaźnikiem integracji przede wszystkim

obecność, widoczność i aktywność w życiu lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim.

W wyniku przeprowadzonych badań i analiz założona hipoteza badawcza potwierdziła się, a na postawione pytania badawcze odpowiedziałem opisując daną problematykę w poszczególnych rozdziałach i zawartych w nich podrozdziałach. Zadania badawcze wykonałem.

Monografia prezentuje szeroko i wnikliwie uwarunkowania i dynamikę zachodzących procesów na przestrzeni trzydziestu lat oficjalnego istnienia mniejszości niemieckiej w III RP, przede wszystkim zmiany funkcjonowania organizacji mniejszości niemieckiej i aktywności ich członków w różnych częściach kraju, zwłaszcza zjawiska i wydarzenia w ostatnich dwóch dekadach. W szczególności zbadane, przeanalizowane i opisane dwie ostatnie dekady stanowią *novum* w świecie naukowym.

Mam nadzieję, że niniejsza monografia stanie się dobrym źródłem wiedzy o mniejszości niemieckiej w III RP, jej życiu społecznym, kulturalnym i politycznym – zachodzących w niej procesach politycznych i społecznych. Wydaje mi się, że stanowi ona znaczący wkład w rozwój nauk o polityce, jako dyscypliny naukowej (specjalność: polityka narodowościowa w III RP). Wypełni ona lukę w naukach o polityce dotyczącą badań nad mniejszością niemiecką w całej Polsce z uwzględnieniem specyfiki tej społeczności żyjącej w diasporze, a tym samym wypełni lukę w literaturze przedmiotu. Uważam, że z wiedzy tej mogą skorzystać studenci, nauczyciele akademicy oraz pracownicy administracji publicznej (rządowej i samorządowej), w szczególności Ci którzy mają kontakt z organizacjami i osobami z mniejszości niemieckiej. Żywię także nadzieję, że monografia będzie wstępem do dalszych kompleksowych badań dotyczących tej mniejszości narodowej w całej Polsce i zachęta, aby w przyszłości badacze poświęcali jej swoje zainteresowania naukowe, zgłębiając nowe procesy zachodzące wśród tej społeczności mniejszościowej.

5. Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

- Od 01.2018 do 11.05.2020 – Promotor pomocniczy dysertacji doktorskiej politologa mgr Piotra Andrzejewskiego: *The creation of the postwar Austrian nation* (dysertacja obroniona jednocześnie w Instytucie Studiów Politycznych PAN i na Universität Rostock w Niemczech).
- 2017–2018 – Ekspert zewnętrzny Komisji ds. Weryfikacji Efektów Uczenia się Wydziału Ekonomii i Zarządzania na Uczelni Łazarskiego – przy rekrutacji studentów na Międzynarodowe Stosunki Polityczne Wydziału Ekonomii i Zarządzania na Uczelni Łazarskiego w Warszawie.
- Od 2015 w ramach działalności jako członek Rady Naukowej Centrum Badań Mniejszości

Niemieckiej (CBMN) aktywnie uczestniczyłem w jej obradach oraz napisałem w grudniu 2015 roku raport dla Domu Współpracy Polsko-Niemieckiej pt.: *Raport ze spotkań Grupy Roboczej Centrum Badań Mniejszości Niemieckiej* oraz z Magdaleną Lemańczyk (wówczas Instytut Kaszubski) na podstawie przeprowadzonych badań terenowych napisaliśmy dwa artykuły: *Mniejszość niemiecka w województwie opolskim: początki i pierwsze lata funkcjonowania 15 DFK*, Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej, Opole 2016, <http://www.haus.pl/pliki/cbmn/2-pawelpopielinski.pdf> oraz *Endlich ta wolność... czyli o początkach mniejszości niemieckiej w województwie opolskim w latach 90-tych XX wieku*, „Rocznik Polsko-Niemiecki” 2018, nr 26. W roku 2020 zostałem uczestnikiem projektu CBMN nt.: *Pamięć o obozach dla ludności niemieckiej w powojennej Polsce (PRL i III RP)*, CBMN/2020/03.

- Od 2012 – współpracuję naukowo z zespołem Akademickiego Centrum Badań Euroregionalnych (ACBE) pp. Instytutu Sławistyki PAN w Warszawie przy Akademii im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim czego efektem są: uczestnictwo w międzynarodowym projekcie (w latach 2015-2017): *Stereotypy narodowe Cygana/Roma, Ukraińca, Niemca i Polaka* (Akademickie Centrum Badań Euroregionalnych ACBE/1/2015), w konferencjach międzynarodowych i krajowych organizowanych w Gorzowie Wlkp. oraz publikowanie (wspólnie lub samemu) artykułów naukowych dotyczących przede wszystkim problematyki romskiej w Polsce i Niemczech oraz tatarskiej w Polsce. W grudniu 2019 roku byłem uczestnikiem wspólnego (wraz z naukowcami z ACBE i Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Gorzowie Wielkopolskim) wyjazdu studyjnego do Berlina (Niemcy) do miejsc kaźni i upamiętnienia Sinti i Romów (Berlin-Marzahn, Berlin-Lichtenberg, Berlin-Tiergarten), podczas którego zebrałem materiały do dalszej pracy badawczej.
- 2011–2014 – Współpraca z Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG), Deutsches Historisches Institut Warschau (DHI) i Instytutem Pamięci Narodowej (IPN) przy przygotowaniu wystawy pt.: „Nauka, planowanie, wypędzenie – Generalny Plan Wschodni (Generalplan Ost) Narodowych Socjalistów”, Berlin-Warszawa 2011-2013. Owocem tej współpracy oprócz wspomnianej wystawy jest międzynarodowy projekt, zorganizowanie (sekretarz) międzynarodowej konferencji pt.: *Inżynieria społeczna w Europie Środkowej w XX wieku* (2-4 kwietnia 2012 w Warszawie) oraz wydanie (współredaktor) dwóch książek: Piotr Madajczyk, Paweł Popieliński (red.), *Inżynieria społeczna. Między totalitarną utopią a częściowym pragmatyzmem*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2012 oraz Piotr Madajczyk, Paweł Popieliński (Hg.), *Social Engineering. Zwischen totalitärer Utopie und „Piecemeal-Pragmatismus“*, Institut für Politische Studien der Polnischen Akademie der Wissenschaften,

Warschau 2014.

6. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę:

- 2020 – Opublikowanie prezentacji pt.: *Tablica pamiątkowa na Muzułmańskim Cmentarzu Tatarskim na 100. Rocznicę Bitwy Warszawskiej* na stronie internetowej Regionalnego Ośrodka Debaty Międzynarodowej w Gorzowie Wielkopolskim, <http://rodm-gorzowwielkopolski.pl/tablica-pamiatkowa-na-muzulmanskim-cmentarzu-tatarskim-na-100-rocznice-bitwy-warszawskiej/>, 17 września 2020.
- 2020 – Inicjator powstania tablicy pamiątkowej poświęconej polskim Tatarom poległym w walkach o niepodległość Polski na Muzułmańskim Cmentarzu Tatarskim w Warszawie. Odsłonięcie tablicy odbyło się w 100. rocznicę Bitwy Warszawskiej 1920 roku na wspomnianym cmentarzu, Warszawa 15 sierpnia 2020.
- 2018 – Napisanie rekomendacji dla książki niemieckiego historyka Dr. Ralfa Meindla: *Ostpreußens Gauleiter. Erich Koch – eine politische Biographie*, która została wysłana do Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie, Instytutu Zachodniego w Poznaniu, Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej w Warszawie oraz Instytutu Goethego w Warszawie. Książka jest w tłumaczeniu. Zostanie opublikowana w języku polskim w 2021 r.
- Udzielenie wywiadów radiowych dla rozgłośni radiowych w Opolu (Schlesien Aktuell grudzień 2017), Olsztynie (Radio Olsztyn 25 listopada 2013, Allensteiner Welle czerwiec 2010, czerwiec 2016) i Lublinie (Radio Centrum 13 czerwiec 2013).

Artykuły w gazetach oraz w periodykach mniejszości niemieckiej i mniejszości tatarskiej w Polsce:

- *Apel o upamiętnienie kawalerzystów Pułku Tatarskiego Ułanów im. Pułkownika Mustafy Achmatowicza na Muzułmańskim Cmentarzu Tatarskim*, „Przegląd Tatarski“ 2020, nr 1.
- *Między dezintegracją a migracją. Nie ma już Niemców w Polsce?*, „Dziennik Zachodni“ 2013, z 28-29 listopada 2013.
- *Eduard Pant – Politiker im polnisch-deutschen Grenzgebiet der Zweiten Republik*, „Allensteiner Nachrichten“ 2011, Nr. 1 (87).
- *Die Jugend der deutschen Minderheit – Probleme mit der Zukunft*, „Masurische Storchenpost“ 2010, Nr. 6 (259).
- *Deutsches und polnisches Kriegsgedächtnis*, „Allensteiner Nachrichten“ 2010, Nr. 7 (81).
- *Deutschstämmige Familien in Warschau*, „Allensteiner Nachrichten“ 2010, Nr. 5 (79).

- *Jugend der deutschen Minderheit in Oberschlesien*, „VDH-Mitteilungen” 2010, Nr. 1 (18).

Inne wystąpienia popularyzujące naukę:

- Wystąpienie na spotkaniu otwartym Zakładu Studiów nad Niemcami ISP PAN (on-line) – omówienie książki prof. Tytusa Jaskułowskiego, *Szczecin, miasto którego nie było. Dyplomacja RFN i polskie przełomy 1970–1989* wydanej w Szczecinie 2020 przez Szczeciński Oddział Instytutu Pamięci Narodowej, Warszawa 29 września 2020.
- Wystąpienie na otwartym spotkaniu Zakładu Studiów nad Niemcami ISP PAN - Podsumowanie rozprawy habilitacyjnej pt.: *Mniejszość niemiecka w III Rzeczypospolitej Polskiej i jej działalność społeczno-kulturowa oraz polityczna w procesie integracji ze społeczeństwem większościowym*, Warszawa 22 października 2019.
- Wystąpienie na otwartym spotkaniu Zakładu Studiów nad Niemcami ISP PAN pt.: *Prezentacja podrozdziału rozprawy habilitacyjnej. Tolerancja i uprzedzenia społeczeństwa większościowego wobec mniejszości niemieckiej w Polsce*, Warszawa 11 grudnia 2018.
- Wystąpienie na otwartym spotkaniu Zakładu Studiów nad Niemcami ISP PAN pt.: *Prezentacja podrozdziału rozprawy habilitacyjnej. Instytucje niepaństwowe wspierające działalność mniejszości niemieckiej w Polsce*, Warszawa 20 marca 2018.
- Wystąpienie na otwartym spotkaniu Zakładu Studiów nad Niemcami ISP PAN pt.: *Tożsamość a etniczność i narodowość członków mniejszości niemieckiej w Polsce po 1989 roku. Prezentacja części rozprawy habilitacyjnej*, Warszawa 5 grudnia 2017.
- Wystąpienie na otwartym spotkaniu Zakładu Studiów nad Niemcami ISP PAN pt.: *Co osiągnęła a czego nie mniejszość niemiecka w Polsce podczas 25-lat swojego oficjalnego istnienia?*, Warszawa 14 marca 2017.
- Wystąpienie na otwartym spotkaniu Zakładu Studiów nad Niemcami ISP PAN pt.: *Mniejszość niemiecka w Polsce w ostatnim ćwierćwieczu*, Warszawa 23 lutego 2016.
- Seminarium dla mniejszości niemieckiej, referat pt.: *25 Jahre die deutsche Minderheit in Polen – ihre Probleme und Erfolge*, Opole 21 marca 2015.
- Seminarium Związku Studentów Niemieckich w Polsce z siedzibą w Opolu, Opole 15 listopada 2014, referat pt.: *Deutsche Minderheit nach 25 Jahren ihrer offiziellen Bestehen in Polen. Gegenwart und Zukunft*.
- Wystąpienie w Zakładzie Studiów nad Niemcami ISP PAN pt.: *Otwarcie granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej pomiędzy PRL a NRD w 1972 roku*, Warszawa 2011.

- Wystąpienie w Zakładzie Studiów nad Niemcami ISP PAN dot. omówienia książki Ryszarda Kaczmarka pt.: *Polacy w Wehrmachcie*, Warszawa 2011.

Przed uzyskaniem stopnia doktora

Artykuły w gazetach oraz w periodykach mniejszości niemieckiej w Polsce i Czechach:

- *Polska i Niemcy a sprawa europejska*, „Allensteiner Nachrichten“ 2009, Nr. 11 (73).
- *Ehemaliges und gegenwärtiges Ostpreußen*, „Allensteiner Nachrichten“ 2009, Nr. 10 (72).
- *Charakteristik der deutschen Minderheit in Oberschlesien*, „VDH-Mitteilungen“ 2005, Nr. 2.
- *Deutsches Schulwesen in Polen*, „Minor – Die Heimat- und Bürgerzeitung der Deutschsprachigen im Hultschiner Ländchen und Umgebung“ 2003, Nr. 5.

Inne wystąpienia popularyzujące naukę:

- Wystąpienie na spotkaniu otwartym Zakładu Studiów nad Niemcami ISP PAN - referat pt.: *Podwójne nazewnictwo w miejscowościach mniejszości narodowych i etnicznych*, Warszawa październik 2009.
- Wystąpienie na spotkaniu otwartym Zakładu Studiów nad Niemcami ISP PAN - spotkanie podsumowujące moją rozprawę doktorską pt.: *Młodzież mniejszości niemieckiej na Górnym Śląsku po 1989 roku: Organizacje, tożsamość narodowa, rola społeczno-polityczna*, Warszawa marzec 2008.
- Wystąpienie na spotkaniu otwartym Zakładu Studiów nad Niemcami ISP PAN - Przedstawienie wyników badań: *Młodzież mniejszości niemieckiej na Górnym Śląsku*, Warszawa grudzień 2006.
- Wygłoszenie referatu dla Związku Młodzieży Mniejszości Niemieckiej pt.: *Institucje wspierające działalność młodzieży mniejszości niemieckiej w Polsce*, Toszek k. Gliwic marzec 2006.
- Poprowadzenie dyskusji po projekcji filmu pt.: *Tragedia Górnoszlązaków* w siedzibie mniejszości niemieckiej DFK Gosławice/Opole, Opole listopad 2006.
- Wystąpienie na spotkaniu otwartym Zakładu Studiów nad Niemcami ISP PAN - *Prezentacja wyników przeprowadzonych badań wśród młodzieży mniejszości niemieckiej w Polsce*, Warszawa maj 2006.
- Wystąpienie na spotkaniu otwartym Zakładu Studiów nad Niemcami ISP PAN pt.: *Przyszłość mniejszości niemieckiej w oczach organizacji i jej członków*, Warszawa styczeń 2006.

7. Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1-6, wnioskodawca może podać inne informacje,

ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej:

- Oprócz moich dwudziestoletnich zainteresowań badawczych mniejszością niemiecką w Polsce i stosunkami polsko-niemieckimi moją uwagę w ostatnich kilku latach kieruję ku zagadnieniom dotyczącym mniejszości tatarskiej w Polsce (napisałem już kilka artykułów) oraz mniejszości romskiej w Polsce i Republice Federalnej Niemiec (napisałem już kilka artykułów). W dalszym ciągu będę zajmował się tymi mniejszościami. Dzięki już częściowo przeprowadzonym badaniom i zdobytemu doświadczeniu w kwestiach dotyczących przede wszystkim niemieckich Sinti i Romów, to właśnie im, a przy tym genezie i współcześnie zachodzącemu antycyganizmowi w Republice Federalnej Niemiec oraz jak państwo niemieckie zapobiega temu zjawisku poświęcę przede wszystkim swoje nowe kwerendy biblioteczne i archiwalne oraz badania terenowe.
- W mojej karierze naukowej od uzyskania stopnia doktora prowadząc prace naukowo-badawcze oraz uczestnicząc w wielu międzynarodowych i krajowych konferencjach nawiązałem liczne kontakty naukowe z badaczami z różnych ośrodków naukowych w Polsce i zagranicą. Na uwagę zasługują kontakty nawiązane:

z Zagranicą:

Brandenburskim Uniwersytetem Technicznym Cottbus-Senftenberg (Niemcy), Deutsches Polen-Institut w Darmstadt (Niemcy), Deutsche Forschungsgemeinschaft – DFG (Niemcy), Centrum Nauk Społecznych Węgierskiej Akademii Nauk (Węgry), Eötvös József Főiskola w Baja (Węgry), Georg-Eckert-Institut – Leibniz-Institut für internationale Schulbuchforschung w Brunzwiku (Niemcy), Hannah-Arendt-Institut für Totalitarismusforschung w Dreźnie (Niemcy), Herder-Institut w Marburgu (Niemcy), Institut für Zeitgeschichte w Berlinie oraz w Monachium (Niemcy), Leibniz-Institut (Niemcy), Leibniz-Institut für Geschichte und Kultur des östlichen Europa (GWZO) w Lipsku (Niemcy), Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg (Niemcy), Centrum Badań Historycznych PAN w Berlinie (Niemcy), Niemieckim Instytutem Historycznym (DHI) w Warszawie, Przykarpackim Uniwersytetem Narodowym im. Wasyla Stefanyka w Iwano-Frankiwsku (Ukraina), Uniwersytetem Narodowym „Akademia Ostrogska” w Ostrogu (Ukraina), Southern Illinois University w Carbondale (USA), Université catholique de Louvain (Belgia), Uniwersytetem im. Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy (Słowacja), Uniwersytetem Palackiego w Ołomuńcu (Czechy), Uniwersytetem Europejskim Viadrina we Frankfurcie nad Odrą (Niemcy) i Słubicach, Uniwersytetem Technicznym w Dreźnie (Niemcy), Uniwersytetem w Kilonii (Niemcy), Uniwersytetem w Oldenburgu (Niemcy), Uniwersytetem w

Rostocku (Niemcy), Uniwersytetem w Trewirze (Niemcy), Uniwersytetem w Tybindze (Niemcy), Westfälische Wilhelms-Universität Münster (Niemcy).

W Polsce z:

Akademią im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim, Akademią Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, Akademią Pomorską w Słupsku, Akademickim Centrum Badań Euroregionalnych pp. Instytutu Sławistyki PAN w Warszawie przy Akademii im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim, Centrum Badań Mniejszości Niemieckiej w Opolu, Domem Współpracy Polsko-Niemieckiej w Gliwicach oraz w Opolu, Instytutem Historii PAN, Instytutem Kaszubskim, Instytutem Pamięci Narodowej, Instytutem Sławistyki PAN, Instytutem Północnym im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie, Instytutem Zachodnim im. Z. Wojciechowskiego w Poznaniu, Państwową Wyższą Szkołą Zawodową im. Szymona Szymonowicza w Zamościu, Państwowym Instytutem Naukowym – Instytutem Śląskim w Opolu, Uczelnia Łazarskiego w Warszawie, Uniwersytetem Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetem Gdańskim, Uniwersytetem Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Uniwersytetem Łódzkim, Uniwersytetem Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytetem Opolskim, Uniwersytetem Szczecińskim, Uniwersytetem Śląskim w Katowicach, Uniwersytetem w Białymstoku, Uniwersytetem Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie, Uniwersytetem Warszawskim, Uniwersytetem Wrocławskim, Uniwersytetem Zielonogórskim.

(podpis wnioskodawcy)